

GHEORGHE GLODEANU

Miturile Greciei Antice

Romancier, poet, traducător și eseist, Robert Graves s-a născut în data de 24 iulie 1895 și s-a stins din viață la 7 decembrie 1985. A devenit cunoscut cititorului român îndeosebi prin romanele sale istorice neconvenționale *Eu, Claudius împărat* (1933), *Claudius Zeul* (1934) și *Comitele Belizarie* (1938). Cum aceste lucrări au fost publicate cu multe decenii în urmă, surprinde de ce un studiu de referință precum *The Greek Myths (Miturile Greciei antice)*, din 1958, apare la noi atât de târziu. Mai exact, varianta românească a cărții a văzut lumina tiparului abia în 2018, la Editura Polirom, în traducerea remarcabilă a lui Ciprian Șiulea. La redactarea versiunii românești s-a folosit și lucrarea de referință a Annei Ferrari, *Dicționar de mitologie greacă și romană*, care prezintă într-o manieră sintetică o mare parte a miturilor reunite în prezentul volum.

În fruntea cărții se găsește un scurt paragraf care are valoarea unui ghid de lectură. Înainte de toate, se precizează faptul că fiecare mit este o narațiune, atrăgându-se astfel atenția asupra nașterii literaturii ca urmare a procesului desacralizării miturilor. Apoi se oferă câteva informații utile privind maniera în care sunt structurate articolele cărții. Mai întâi, exegetul prezintă firul epic al mitului, își menționează sursele, după care urmează comentariul elaborat pe parcursul mai multor paragrafe.

Date importante privind geneza lucrării ne oferă *Cuvântul înainte* al autorului. Robert Graves menționează faptul că, după revizuirea ediției din 1958 a *Miturilor Greciei antice*, a început să aibă dubii în privința zeului bețiv Dionysos și a centaurilor, aceștia din urmă având o reputație contradictorie de înțelepciune și depravare. Aceleași suspiciuni a început să le nutrească în privința naturii divine a ambroziei și a nectarului. Cercetătorul miturilor este de părere că aceste subiecte sunt strâns legate între ele, deoarece centaurii îl venerau pe Dionysos, a cărui sărbătoare de toamnă purta numele de Ambrozia. Nu mai crede că atunci când menadele zeului bântuiau furioase satele, sfârtecând animale sau copii și laudându-se că ar fi călătorit până în India și înapoi, acestea s-au amețit doar cu vin sau bere de iederă. Probele pe care le-a adus în lucrarea *What Food the Centaurs Ate* din 1958 sugerează că satirii (adică triburile având drept totem țapul), centaurii (membrii triburilor având drept totem calul) și femeile lor, menadele, utilizau un drog mult mai puternic. Este vorba de ciuperca *Amanita muscaria*, în măsură să producă halucinații, dezlănțuiri necugetate, viziuni profetice, energie erotică și o forță musculară ieșită din comun. Din păcate, orele de extaz sunt urmate de o inerție deplină, ceea ce, în viziunea lui Graves, ar explica modalitatea prin care Licurg a reușit să pună pe fugă singur armata beată de menade și satiri a lui Dionysos, la întoarcerea ei din India. Niciun alt cercetător al miturilor grecești nu a insistat atât de mult asupra băuturilor zeilor, explicând ce anume este ambrozia și nectarul. Asemenea lui G. Călinescu în cultura română, Robert Graves îmbină calitățile

exegetului cu cele ale romancierului. Cercetătorul ajunge la concluzia că ambrozia și nectarul erau niște ciuperci halucinogene. Este vorba de *Amanita muscaria*, dar și de o ciupercă de bălegar numită *Panaeolus papilionaceus*, care provoacă halucinații deosebit de plăcute. Nu întâmplător, unele popoare le foloseau pentru a le da curaj în luptă. Prezența ciupercilor halucinogene pe diferite obiecte vorbește de prestigiul de care acestea se bucurau în Antichitate. Inițial, ambrozia și nectarul constituiau niște privilegii ale zeilor. Crima regelui Tantal a fost aceea că a încălcat interdicția, invitând oamenii să guste din băutura divină.

După ce regalitatea sacră a decăzut în Grecia, ambrozia a devenit elementul sacru al Misterelor din Eleusis, al celor orfice și al celor legate de cultul lui Dionysos. Graves precizează faptul că, la toate evenimentele, participanților li se cerea să păstreze tăcerea în privința mâncării și a băuturilor consumate. Aceștia aveau niște viziuni de neuitat și li se promitea nemurirea. Ambrozia era oferită și câștigătorilor la alergările olimpice.

Graves recunoaște că a gustat și el ciuperca halucinogenă *psilocybe*, o licoare divină utilizată din vremuri imemorabile de către indienii mazateci din statul Oaxaca din Mexic. A auzit-o pe preoteasă invocându-l pe Tlaloc, zeul-ciupercă, și mărturisește că a avut viziuni transcendente. Drept consecință, este de acord cu R. Gordon Wasson, descoperitorul acestui rit din vechime, potrivit căruia ideile europene despre Rai și Iad își pot avea originea în mistere similare. Paralela dintre Tlaloc și Dionysos este surprinzătoare. Graves constată faptul că atât Tlaloc, cât și zeul grec au fost zămislți de un fulger. Mai mult, atât în folclorul grecesc, cât și în cel mazatec, în felul acesta au fost create toate ciupercile. Similitudinile merg și mai departe, deoarece, în ambele limbi, ele sunt numite „hrana zeilor”. Analogiile șocante continuă, fără ca Graves să poată preciza în ce epocă a putut veni în contact cultura europeană cu cea a Americii Centrale. Recunoaște că aceste supoziții necesită cercetări suplimentare, astfel încât nu a inclus concluziile sale în lucrarea de față.

Cuvântul înainte este urmat de o *Introducere* aparținând aceluiași Robert Graves. Acesta precizează că, alături de textele sacre, emisarii medievali ai Bisericii Catolice au adus în Marea Britanie și „un sistem universitar continental bazat pe clasicii greci și latini”. În felul acesta, legendele autohtone despre regele Arthur, Guy de Warwick, Robin Hood sau regele Lear au început să piardă din interes în favoarea miturilor zugrăvite de Ovidiu, Vergiliu sau cele despre războiul troian. Exegetul recunoaște că literatura engleză din secolele XVI-XIX nu poate fi înțeleasă în adevărata ei profunzime fără trimiteri la mitologia greacă. Cu toate acestea, în ultimul timp, clasicii au pierdut atât de mult teren în școli și în universități, încât nimeni nu se mai așteaptă de la o persoană educată să fie o bună cunoscătoare a mitologiei. De multe ori, aceste mituri sunt cunoscute datorită unor versiuni pentru copii precum *The Heroes* de Kingsley și *Tanglewood Tales* de Hawthorne. Fenomenul nu surprinde prea mult deoarece, de două mii de ani, asistăm la fenomenul respingerii miturilor, considerate niște „închipuiri bizare și himerice, o moștenire fermecătoare din copilăria înțelepciunii grecești”. Procesul deprecierii lor constante s-a realizat sub puternica influență a Bisericii, care avea tot interesul să sublinieze importanța spirituală superioară a Bibliei. Cu toate acestea, rolul miturilor în studiul istoriei, religiei și

sociologiei europene timpurii nu poate fi subestimat.

Pornind de la etimologia cuvântului, Graves remarcă faptul că *himeric* reprezintă o formă adjectivală a substantivului *chimaera*, care înseamnă „capră”. Cercetătorul afirmă că, în urmă cu patru mii de ani, himera nu a constituit un lucru mai bizar decât simbolurile religioase, heraldice sau comerciale de azi. Era un animal cu înfățișare monstruoasă, având cap de leu, trup de capră și coadă de șarpe. Asemenea altor vietăți monstruoase precum Sfînxul sau unicornul, himera a fost, probabil, la origine un simbol calendaristic, în sensul că fiecare componentă reprezenta un anotimp al anului sacru al Reginei Cerului. Un asemenea an străvechi – menționează Graves – alcătuit din trei anotimpuri este comentat de Nilsson în lucrarea sa *Primitive Time Reckoning* din 1920.

Exegețul atrage atenția că numai o parte din corpusul imens și dezorganizat al mitologiei grecești poate fi considerat un mit adevărat. Definiția acestuia sună în felul următor: „Mitul adevărat poate fi definit ca reducerea la o sinteză narativă a mimodramei rituale interpretate în timpul sărbătorilor publice și în multe cazuri consemnate pictural pe zidurile templelor, pe vase, sigilii, boluri, oglinzi, cufere, scuturi, tapiserii și altele asemenea”. Cercetătorul este de părere că himera și celelalte animale fabuloase au jucat în aceste spectacole care au devenit autoritatea supremă a fiecărui trib. În viziunea lui Graves, mitul adevărat trebuie privit în mod distinct de: alegoria filosofică precum cosmogonia lui Hesiod, explicația „etiologică”, satira sau parodia, fabula sentimentală, istoria înflorită, poveștile de iubire ale menestrelilor, propaganda politică, legenda morală, anecdota umoristică, melodrama teatrală saga eroică precum *Iliada* și ficțiunea realistă, precum vizita lui Odiseu la fenicieni.

Studiul lui Robert Graves are meritul de a aduce numeroase informații inedite, pe care cititorul nu le poate găsi într-un dicționar obișnuit de mitologie greco-latină. Materialul este investigat în mod sistematic. Mitologia greacă beneficiază de o prezentare amplă, fenomenele fiind cercetate în devenirea lor.

În viziunea lui Robert Graves, studiul mitologiei grecești ar trebui să înceapă cu analiza sistemelor politice și religioase existente în Europa înainte de sosirea invadatorilor arieni din Nord și din Est. Pornind de la miturile care au supraviețuit, Europa neolitică a avut un sistem religios omogen, axat pe cultul unei Zeițe-Mamă, care avea nume multiple. Marea Zeiță era considerată nemuritoare, neschimbătoare și înzestrată cu puteri nelimitate. Toate acestea într-o perioadă în care ideea de paternitate nu a fost încă utilizată în gândirea religioasă. Matriarhatul presupunea venerarea Zeiței-Mamă de către bărbați, care i se supuneau necondiționat. Nu întâmplător, prima victimă a unui sacrificiu public în Grecia îi era oferită întotdeauna Hestiei, zeița Căminului. Atât luna cât și soarele alcătuiau niște simboluri celești ale zeiței. În mitologia greacă mai veche, luna avea chiar întâietate deoarece inspira o teamă superstițioasă mai mare. Cele trei faze ale astrului (luna nouă, luna plină și luna în descreștere) trimit – menționează Graves – la cele trei faze ale matriarhiei: Fecioară, Nimfă (femeia nubilă) și Babă. Apoi, datorită faptului că și traseul anual al soarelui amintea de creșterea și descreșterea puterilor fizice ale zeiței (primăvară, vară și toamnă), ea a început să fie identificată cu Pământul-Mamă.

În ceea ce privește timpul, Graves menționează că acesta era măsurat în funcție de fazele lunii. Solstițiile și echinocțiile nu erau determinate exact, ci după cea mai apropiată lună nouă sau lună plină. Mai târziu, când s-a constatat că anul solar are 364 de zile, el a fost împărțit în cicluri ale lunii și nu în fracțiuni ale ciclului solar. Fiecare lună avea douăzeci și opt de zile, cât durează revoluțiile lunii față de soare. Dar luna putea fi venerată și ca o femeie al cărei ciclu menstrual era de douăzeci și opt de zile. Cum anul de 364 de zile se împarte exact la douăzeci și opt, consecința a fost un an alcătuit din treisprezece luni.

Graves menționează apoi că mitologia timpurie a Greciei a fost preocupată de relațiile dintre regină și amantul ei, care erau sacrificați anual sau bianual. Lucrurile încep să se schimbe atunci când a fost compusă *Iliada*, epocă în care funcția reginei a fost înlocuită de o monarhie masculină. Cercetătorul miturilor remarcă faptul că o mare parte din miturile Greciei nu constituie altceva decât o istorie politico-religioasă.

O importantă schimbare de optică se petrece în momentul în care se recunoaște oficial faptul că descendenții se nasc în urma raporturilor sexuale, fecundarea femeilor nefiind un atribut al vânturilor și al râurilor. Drept consecință, statutul religios al bărbaților începe să se schimbe. Robert Graves descrie cum s-a format mitologia greacă, vorbește despre îndelungata tradiție matrilineară și analizează stadiile succesive prin care au trecut miturile. Tradiția matrilineară slăbește puternic începând cu secolul al XIII-lea î.Hr. datorită invaziei aheilor. În mod treptat, genealogia devine patrilineară.

După ce descrie nașterea miturilor, Graves își prezintă metoda de lucru. Aceasta constă în asamblarea tuturor elementelor risipite ale unui mit într-o narațiune armonioasă. În acest sens, mitograful se folosește și de variantele mai puțin cunoscute, dar care ar putea contribui la determinarea semnificației lui. Recunoaște că este o sarcină dificilă pentru un mitolog solitar ca să răspundă la toate întrebările. Drept consecință, admite posibilitatea apariției unor erori. Cu atât mai mult cu cât toate afirmațiile făcute despre religia sau ritualul mediteranean de dinaintea apariției documentelor scrise au doar caracter ipotetic. Cartea se impune atât prin remarcabilele calități de prozator ale exegetului, cât și prin ineditul punctelor de vedere avansate.

După introducerea în care își prezintă metoda de lucru, Robert Graves vorbește despre miturile creației, despre nașterea și faptele zeilor, prezintă Zeii Lumii subpământene, Revolta gigantilor, Oracolele, Alfabetul, Cei șapte contra Tebei, Revolta gigantilor. Rând pe rând, Agamemnon și Clitemnestra, Narcis, Midas, Dedal, Fedra devin protagoniștii unei cărți fascinante. Unora dintre zei li se consacră mai multe capitole succesive. Este cazul lui Tezeu, al cărui destin este urmărit din momentul nașterii, până la dispariție. O atenție deosebită li se acordă și altor figuri mitice, precum Oreste sau Heracle. Spațiul cel mai amplu i se consacră lui Heracle și muncilor acestuia, personajul devenind un fel de protagonist al cărții. Alte capitole incitante sunt dedicate războiului troian. Lucrarea se încheie cu prezentarea peregrinărilor lui Odiseu și întoarcerea lui simbolică acasă. Cele o sută șaptezeci și unu de capitole alcătuiesc o radiografie atentă a mitologiei grecești, realizată dintr-o perspectivă inedită.

Robert Graves vorbește despre patru mituri ale creației: *Mitul pelasgic al creației*,

Miturile homerice și orfice ale creației, Mitul olimpic al creației și Două mituri filosofice ale creației. De fiecare dată, cercetătorul prezintă mai întâi firul epic al miturilor, după care urmează comentariile omului de știință. În felul acesta se petrec lucrurile și atunci când se descrie *Mitul pelasgic al creației*. De fapt, aceste comentarii fac diferența dintre niște simple articole de dicționar și lucrarea lui Robert Graves. Vorbind despre maniera în care Eurinome, Zeița Tuturor Lucrurilor, a creat lumea din haos, exegetul menționează faptul că este vorba de un sistem religios arhaic în care existau numai o zeiță și preotesele ei. Femeia era sexul dominant, bărbatul fiind victima ei înspăimântată. Deoarece actul concepției era atribuit vântului, consumului de boabe sau înghițirii accidentale a unei insecte, nu se punea problema paternității. Succesiunea – menționează Graves – era matrilineară, iar șerpii erau considerați niște încarnări ale morților.

Potrivit mitului homerice al creației, toți zeii și toate viețuitoarele își au originea în Ocean, apa care înconjoară lumea. Mitul lui Homer este considerat o versiune a legendei pelasgice a creației. Zeița Thetis care a domnit asupra mării este asemănătoare cu Eurinome, în timp ce Ocean care înconjoară Universul pare a fi o nouă ipostază a lui Uranos. Pe de altă parte, potrivit orficilor, Noaptea cu Aripă Negre a fost curtată de Vânt și a depus un ou de argint în pântecul Întunericului. Din acest ou s-a născut Eros, zeul care a pus în mișcare lumea. Sceptrul Noptii i-a fost încredințat lui Uranos la apariția patriarhatului.

Potrivit mitului olimpic, creația a început prin apariția Pământului-Mamă din Haos. Ea l-a născut pe Uranos, în timp ce dormea. Acesta din urmă a lăsat să cadă asupra pământului o ploaie fertilizatoare, ceea ce a dus la apariția ierbii, a florilor și a copacilor, a păsărilor și a animalelor. Pământul-Mamă a născut apoi giganții cu o sută de brațe, Briareu, Giges și Cotos. Ulterior, au apărut cei trei ciclopi fioroși, Brontes, Steropes și Arges. Aceștia erau constructori de ziduri uriașe și fierari vestiți. Comentând semnificațiile mitului, Graves menționează că Uranos a fost echivalat cu cerul și a devenit tatăl primordial prin identificarea lui cu zeul pastoral arian Varuna. Numele lui Uranos reprezintă o formă masculină ce provine din *Ur-ana*, ceea ce înseamnă „regină a munților”, „regină a verii”, „regină a vântului” sau „regină a boilor sălbatici”. Căsătoria lui Uranos cu Pământul-Mamă a dus la apariția tuturor lucrurilor. În ceea ce îi privește pe ciclopi, aceștia au fost primii făurari eladici în bronz. Numele lor înseamnă „cu ochi rotunzi”. Ciclopul avea un singur ochi deoarece făurarii își protejau adesea vederea de scânteile care se produceau cu ajutorul unui petec.

Pornind de la *Teogonia* lui Hesiod și de la opera lui Ovidiu, Graves prezintă apoi două mituri filosofice ale creației. Potrivit primului, mai întâi a fost Întunericul, din care ulterior s-a ivit Haosul. Din unirea lor au apărut Noaptea, Ziua, Erebus și Aerul. Din împreunarea Aerului cu Ziua s-au ivit Pământul-Mamă, Cerul și Marea. Din unirea Aerului cu Pământul-Mamă au apărut Groaza, Meșteșugul, Mânia, Vrajba, Minciunile, Jurămintele, Răzbunarea, Cearta, Excesul, Înțelegerea, Uitarea, Frica, Mândria, Lupta, Oceanul, titanii, Tartarul și Eriniile. Din împreunarea Pământului și a Tartarului au fost plăsmuiți giganții, iar din unirea Mării cu Râurile au luat ființă nereidele. Oamenii au fost creați mai târziu de către Prometeu, cu încuviințarea zeiței Atena. Acesta i-a alcătuit din lut și din apă, după

asemănarea zeilor. Cea care le-a insuflat viață a fost zeița Atena.

Cel de-al doilea mit filosofic al creației poate fi întâlnit doar în creația lui Ovidiu. El a fost împrumutat de greci din epopeea babiloniană a lui Ghilgameș. Potrivit acestuia, a existat un Zeu al Tuturor Lucrurilor care a apărut brusc din Haos, a despărțit cerul de pământ, apa de pământ și aerul de deasupra de cel de dedesubt. În esență, actul creației echivalează cu ordonarea Haosului. Pământul a fost împărțit pe regiuni, având climă și forme de relief diferite. După ce apele au fost populate cu pești și pământul cu animale, a fost creat și omul, singurul animal care își înalță fața spre cer și observă soarele, luna și stelele.

După miturile creației, Robert Graves analizează *Cele cinci vârste ale omului*. Autorul repovestește marile mituri ale umanității pornind de la o bogată bibliografie. În cazul vârstelor omului, el trimite la Platon, Hipolit și Hesiod. Unii neagă faptul că Prometeu a creat oamenii, considerând că Pământul este cel care le-a dat naștere în mod spontan. Potrivit mitologiei, primul om a fost Alalcomeneu, care a apărut lângă Lacul Copais din Boeția, înainte de existența Lunii. El a devenit sfătuitorul lui Zeus în disputa acestuia cu Hera. În istoria umanității sunt identificate cinci vârste diferite, care vorbesc de degradarea treptată a creației. Mai întâi, a trăit rasa de aur, alcătuită din supușii lui Cronos. Aceștia viețuiau fără griji și fără să muncească. Se hrăneau cu ghindă, cu fructe sălbatice și cu mierea ce curgea din copaci. Beau lapte de oaie și de capră și nu îmbătrâneau niciodată. Își petreceau timpul dansând și răsând. Pentru ei, moartea nu constituia un lucru tragic, fiind echivalat cu somnul. Deși acești oameni au dispărut, spiritele lor supraviețuiesc ca genii ale locurilor retrase și fericite.

Vârsta de aur a fost urmată de cea de argint. Rasa de argint era alcătuită din mâncători de pâine și a fost rodul creației divine. Bărbații erau supuși loiali ai mamelor, puteau trăi până la o sută de ani și nu se războiau între ei. Din păcate, nu aduceau sacrificii zeilor, motiv pentru care Zeus i-a distrus.

A urmat vârsta de bronz, alcătuită din mâncători de carne și de pâine. Oamenii utilizau arme de bronz și găseau plăcere în război, fiind considerați insolenți și necruțători. Această rasă a dispărut, devenind victima Morții Negre.

Cea de a patra rasă de oameni a fost tot de bronz, dar mai nobilă și mai generoasă. Ea a fost zămislită de zei cu mame muritoare. Indivizii aparținând vârstei de bronz au luptat la asediul Tebei, au luat parte la expediția argonauților și la Războiul Troian. Au devenit eroi și au avut acces la Câmpiile Elizee.

Cea de a cincea rasă este rasa de fier, care trăiește și azi. Ea este alcătuită din niște descendenți lipsiți de demnitate ai celei de a patra vârste. Așa cum precizează Hesiod în *Munci și zile*, aceștia sunt „degenerați, cruzi, nedrești, răi, lascivi, lipsiți de sentimente filiale și trădători”.

În continuare, Robert Graves ne prezintă momentele importante din luptele duse pentru putere de către zeii supremi. Titlurile capitolelor se dovedesc semnificative: *Castrarea lui Uranos, Detronarea lui Cronos* etc. De fiecare dată, cercetătorul miturilor pune un accent deosebit pe documentare, dezvăluindu-și sursele prin citate bogate și

elocvente. Nașterea Atenei, Zeus și Metis, Ursitele, Nașterea Afroditei, Nașterea lui Hermes, Apollo, Artemis și Dionysos, Natura și faptele lui Poseidon, Natura și faptele Afroditei reprezintă doar câteva din subiectele abordate. Alte observații interesante o vizează pe zeița Hera și pe copiii ei. Din căsătoria Herei cu Zeus s-au născut Ares, Hefaistos și Hebe. Zeus era considerat Tatăl Cerului. Doar el putea mânui fulgerul, arma teribilă cu ajutorul căreia își ținea în frâu familia războinică și nesupusă de pe Olimp. Ca zeu suprem, el guverna corpurile cerești, elabora legile, pronunța oracole și veghea ca jurămintele să fie respectate. Datorită numeroaselor sale infidelități, Zeus și Hera se găseau într-o dispută continuă. Pentru a se răzbuna, zeița îl umilea adesea prin uneltirile ei. Zeul iubăreț s-a împreunat cu numeroase nimfe și muritoare. Din aceste legături s-au născut o serie de copii din flori, precum: Hermes, Apollo și Artemis.

Mai puțin obișnuită se dovedește nașterea lui Eros. După unii, acesta a fost primul dintre zei, deoarece, în absența lui, nu s-ar fi putut naște niciun zeu. A fost contemporan cu Pământul-Mamă și cu Tartarul și și-a făcut apariția din oul-lume. După alții, a fost fiul Afroditei și al lui Hermes, al lui Ares sau chiar al lui Zeus. A fost un băiat sălbatic, ce nu îi respecta pe ceilalți și care trăgea la întâmplare cu săgețile lui ascuțite, trezind sentimentele oamenilor. Vechii greci îi atribuiau atribute malefice asemenea Bătrâneții sau Molimei, deoarece putea declanșa pasiuni necontrolate, în măsură să submineze o societate cu rânduieli stabile.

Robert Graves trece în revistă natura și faptele zeilor, iar comentariile sale se dovedesc extrem de interesante. Dacă celor mai multe personaje li se consacră doar câte un capitol, există și unele figuri mitice cărora li se dedică mai multe secțiuni. Este cazul lui Minos, al lui Tezeu, Oreste, Heracle, Ahile, Odiseu, Medeea. În cazul lui Tezeu, Robert Graves urmărește nașterea eroului mitic, comentează muncile acestuia, discută relația lui cu Medeea și cu Amazoanele, urmărește călătoria acestuia în Tartar, firul epic încheindu-se cu moartea personajului. Cea mai amplă poveste este cea a lui Heracle. Destinul acestuia este reconstituit din momentul nașterii, după care se prezintă tinerețea eroului și sunt analizate pe larg cele douăsprezece munci care l-au făcut celebru în lumea antică. Ultimele paisprezece capitole reconstituie povestea Troiei și prezintă teribilul război troian. Cartea se încheie în mod simbolic prin *Întoarcerea acasă a lui Odiseu*. Două hărți ale lumii antice și un amplu indice de nume întregesc cuprinsul unei lucrări incitante, de un real interes pentru cultura omului modern.

Abordând problemele din perspectivă istorică și antropologică, Robert Graves are meritul de a ne propune o viziune nouă și incitantă asupra miturilor Greciei antice.

Robert Graves

MITURILE GRECIEI ANTICE

